

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

PROPOSAL

پروپوزال

مركز آموزش
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

مركز آموزش
روش تحقیق و مقاله نویسی علوم انسانی

کارگاه آنلاین
روش تحقیق و مقاله نویسی علوم انسانی

ISI
Scopus

مركز آموزش
آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترکیه های جستجو

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترکیه های جستجو

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

ریشه‌ها و سیر تحولات معماری اسلامی با توجه به الگوهای اولیه

سید علی اصغر محمودآبادی^۱، مهندس نرگس سلیمانی^۲*

۱- دانشگاه اصفهان k.m.abadi@gmail.com

۲- دانشگاه آزاد محلات . n.66.soleymani@gmail.com

چکیده

هنر اسلامی در ابتدای کارش، تأثیراتی از بیزانس و فارس را در معماری خود نشان داد ولی با این حال توانست ساختار اصلی معماری خود را در مساجد مسقف ستون بندی شده، به دست آورد. در مساجد بود که مؤمنان گردهم می آمدند. مکانی که بعدها در حد تالارهای مستطیلی و افقی گسترش یافتن به واسطه‌ی آشنایی معماران نوپای عرب با مفهوم مکان و فضا در فرهنگ یهودی، وجود مکان‌هایی همچون صحن، تالارهای مستطیل شکل، رواق‌ها و... در این اولین مسجد اموی حیاتی به شمار می آید. اما به راستی نخستین الگوهای خانه‌ی محمد در مدینه چه بوده است؟ نخست، در دوران قبل از اسلام میتوان از معبد هکاتلوس در فلسطین در قسمت جنوبی عربستان به عنوان بارزترین نمونه، نام برد. معبدی که قدمت آن به قرن دوم پیش از میلاد باز می گردد. این معبد متشکل از صحنی مستطیلی شکل برای عبادت بوده است. از زمان هجرت پیامبر اکرم (ص) ۶۰ سال گذشته بود. جایی که معماری اهمیت پیدا کرد دور از بی میلی و درنگ بود. اولین مساجد ساختمان‌های بی ثباتی بودند که ماهیت موقتشان با وجود ابعاد گیرای آنها به وقایع و تخیلات پیروزی مربوط میشد. اما انتهای قرن هفدهم نشان دهنده‌ی اولین شکوفایی هنر در امپراطوری امیه بود این با یک شکوفایی در اورشلیم شروع شد.

واژگان کلیدی: هنر اسلامی، معماری، منبر، محراب، مسجد

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مقدمه

یک تمدن جدید، که بر اساس مذهب جدیدی پایه گذاری شده بدون هیچ پیشینه‌ی فرهنگی که از طریق آن اشکال، یک زیبایی اصیل ایجاد میشود نمی تواند ارائه دهنده بیان هنری و معماری باشد. ابتدایی ترین هنر اسلامی از عقاید و آفریده های یونانی و رومی جاری شد.

مکانهای با عظمت، بعلبک، جرش، صور باستان و الکساندریا هنوز به طور عمده در زمان های اولیه اسلامی وجود داشتند و برای استفاده مسیحی اقتباس شده بودند. اما گذشته از وراثت عهد عتیق منبع اصلی الهام در اولین دهه های اسلام از دستاورد های دنیای بیزانس می آمد.

بدنه ی اصلی مقاله

اولین نمونه های نسبتاً ضعیف معماری مسلمانان در طی دوران زندگی پیامبر ظهور کرد: این ها تغییراتی بودند که محمد بر روی خانه ی خودش اعمال کرد تا آن را با نیازهای ایمانی که داشت وفق دهد. مطمئناً کلمه ی معماری برای این نمونه اغراق است زیرا که این یک اجتماعی بود که در آن نیمه ی کوچ نشینان با اعراب غیر مهاجر مخلوط شدند. آنها به سادگی پناهگاه ها را برای افراد و چهار پایان استفاده می کردند. متشکل از زمینی تپنده و خیمه ای از نخل ها با این حال این سرآغازها انتخاب های بنیادی را ایجاد کرد که تعیین کننده ی ساختمان های کلاسیک عربی بود.

ایجاد صفا به ما کمک می کند تا این اولین مسجد و در واقع مسکن برپا شده توسط پیامبر در مدینه را تصور کنیم. نویسندگان عرب خانه ی پیامبر را طوری توصیف می کنند که در سمت شرقی آن یکسری از اتاق ها به سوی یک حیاط مربعی شکل قرار دارند که اطراف آن در یک سمت صد ذرع اندازه دارد (حدود پنجاه متر - بنابر این پیرامون ۲۵۰۰ متر مربع را می پوشاند) و توسط یک دیوار محصور شده است. این ابعاد وسیع ریشه در عادت شمشیر بازی اعراب در میان گروهشان در شب را داشت. هنگامی که توسط پیروان اولیه ی محمد برای اهداف عبادت و مناسک بنا شده بود. این حیاط با یک چهار طاقی در امتداد دیوار شمالی آماده شده بود. سقف آن از شاخه های نخل ساخته شده بود و توسط دو ردیف تنه ی درخت که نوعی از یک ایوان ابتدایی را ایجاد میکرد، حمایت می شد. این منطقه پوشیده شده پناهگاهی را برای کسانی که جهت شنیدن کلمات پیامبر در حرم یا سرسرای عبادت این اولین

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مسجد می آمدند ، ارائه میکرد . این خیمه ی دراز ، ناهموار در کنار دیوار ی به نام قبله واقع شد که به طور عمودی به سمت اورشلیم متمایل بودند و به سمت مکان عبادت نشانه می رفت. به دنبال شکاف با جامعه ی یهودی حجاز ، و بعد از اینکه محمد وارد مکه شد این گرایش (قبله) به سمت اورشلیم در سال ۶۳۰ با سجده به سمت کعبه در مکه تعویض شده بود.

این گنبد بزرگ بدوی در کنار دیواری قرار دارد که قبله نامیده می شده است. دیوار که به طور عمودی به سمت بیت المقدس قرار گرفته و برای مؤمنان نشان دهنده ی جهتی است که آن ها می بایست آیین بندگیشان را به جای آورند.

در سال ۶۳۰ ، به دنبال جدایی جوامع یهودی از حجاز و بعد از ورود محمد(ص) به مکه ، قبله از بیت المقدس به سمت کعبه در مکه تغییر پیدا کرد. چون مدینه در مسیر ارتباطی بیت المقدس به مکه قرار داشت ، تنها آماده سازی لازم برای قبله جدید ساخت یک رواق ورودی در قسمت جنوبی محوطه بود. رواقی مسقف با شاخه های نخل ، در نتیجه ی گسترش سریع جامعه ی مسلمین ، این رواق متشکل از سه ردیف تنه های درختان نخلی بود که به عنوان ستون به کار برده شده بودند. بدین ترتیب بنا ، دارای ساختاری پوشیده در قسمت های شمالی و جنوبی بود. همچنین باید اشاره کرد که این دو رواق مسقف به شاخه های نخل بیشتر از نظر وسعت قابل ملاحظه اند تا عمق، در واقع مسجد پیامبر با وجود بدوی بودن نسبت به تالارهای طویل بیزانس ، از همان ابتدا ویژگی های یک مکان اسلامی را دارا بوده است. این سقف در مقابل دیوار قبله یک صندلی چوبی یا نوعی سکوی خطابه به ارتفاع چند پله قرار دارد. جایی که محمد (ص) بر روی آن جلوس می کرد و با مؤمنان سخن میگفت .این اولین منبر دنیای اسلام است. منبری که نقشی بسیار مهم در تمامی مساجد ایفا می کرد.

اما بنای دیگری که به عنوان شاخص ترین الگو برای خانه محمد (ص) می توان از آن نام برد ، دومین ساختمان مذهبی یهودیان در دورا اوروپوس است که تاریخ ساخت آن مربوط به قرن سوم میلادی است. در انتهای یک صحن کوچک که از سه جهت به رواق هایی با ستون های سنگی متصل است، یک تالار مستطیلی شکل بزرگ را می توان دید. در صدر کلیسا ، دورتر از پایه ی دیوارها سکویی قرار دارد . طرح و نقشه ی دیوار انتهایی این بنا که همراه با یک کرسی سنگ کاری شده قرار گرفته است ، بسیار شبیه به طرح دیوار قبله در مسجد محمد در مدینه است. مسندی به ارتفاع چند پله که محل خطابه ی کشیش یا دولت مرد حاکم بوده است .و این کرسی در واقع نمونه ی اولیه ی منبر در مسجد پیامبر به شمار می آید.وانگهی ، ساختمان

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مذهبی یهودیان دارای طاقچه ای برای نگهداری کتاب مقدس تورات ، در سمت چپ کرسی است . این طاقچه بسیار شبیه محراب در مساجد است ، البته قابل ذکر است که اولین تالار عبادت در مدینه شامل این مکان اساسی یعنی محراب نبوده است. مکانی که در تمام مساجد بعدی می توان آن را مشاهده کرد. اما چرا هیچ محرابی در خانه ی پیامبر وجود نداشته است ؟ و آیا این پدیده ی معماری از چه زمان وارد دنیای اسلام شده؟ سؤالات بیشماری از این قبیل در طول مطالعه ی پیشینه های تاریخی در ذهن ما به وجود خواهند آمد.

شکل ظاهری محراب

احتمالاً الگوی اولیه ی محراب برآمده از طاقچه ای است که در ساختمان های مذهبی یهودیان برای نگهداری تورات وجود داشته است. با این وجود می توان محراب موجود در کلیساهای مسیحی را به عنوان الگوی دیگری نام برد. محراب هایی که خیلی پیش تر در معابد قبطی باویت در مصر دیده شده است. این طاقچه همانند محراب معابد دارای سایبان های پایداری است که هم مجسمه ی خدایگان و هم محل عبادت را پوشانده بودند. در واقع نمادی از دنیای الهی بوده اند. در مورد طاقچه های تورات باید گفت که این ساختار نشان دهنده ی احترامی است که یهودیان نسبت به کتب مقدس داشته اند . برای مسیحیان نیز نماد محراب همراه با طاق نصرتی که زیارتگاه را پوشانده ، نمایان گر وجود پروردگار است. اما محراب برای مسلمانان نماد و نشانه ی چیست؟ یا (معنای نمادین محراب برای مسلمانان چیست؟)

علمای اسلام، با تعبیر و تفسیر این ویژگی اسلامی مخالفند. برای بعضی همچون سوگت و پاپادولا ، این ویژگی معماری نشأت گرفته شده از طاقچه های کهنی است که برای نگهداری مجسمه ها در معابد تعبیر شده بود. بنابراین محراب را نیز نماد وجود فیزیکی محمد در خانه اش می دانند . اما این تعبیر متأثر از اندیشه های کهن ، به نظر برای مردمانی که پرستش تصاویر را محکوم کرده و وجود مجسمه های مربوط به احکام دهگانه ی موسی را ممنوع کرده اند، نامتناسب می آید، بنابراین با وجود نقش مسجد به عنوان مکانی برای عبادت و تعظیم و سجده ی بندگان در مقابل خداوند ، محراب ابداً ساختاری تعبیه شده برای پرستش شخص محمد نیست. چرا که او هیچ گونه برابری با پروردگار ندارد. در نتیجه ، با توجه به این توضیحات ، تنها نقش اساسی محراب در این مساجد ، نشان دادن جهت عبادت است. همچنین می توان در ساختار محراب دری نمادین به سوی جهان بعد از مرگ یافت. دری درست در جهت جلوس

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مؤمنان طاق نماى محراب که به طور نمادین گشوده شده بر دنیای ربوبی است ، در واقع ارائه ی عینی از انگیزه ی بشر برای پرستش ، دعوت به تفکر و گام برداشتن به سوی معنویات است. به عنوان مدرکی برای اثبات این تعبیر می توان به محراب کوچکی در موصل که در حال حاضر در موزه ی بغداد نگهداری می شود، اشاره کرد که در قسمت پشتی طاقچه اش تصویر دری نیمه باز را می توان دید . و مسلماً تفاسیری از این قبیل بسیار متفاوتند با تفاسیر دیگری که محراب را نشان دهنده ی مکانی می دانند که حضرت محمد(ص) در آن به پیامبری مبعوث شد . بنابراین به طور کلی می توان گفت محراب نشانگر ذات مطلق پروردگار و هم چنین تاییدی بر دنیای والای الهی در این دنیای فانی و خاکی است . و چون تمامی محراب ها شبیه به کعبه ساخته شده اند ، به اتفاق نشان دهنده ی جاودانگی پروردگار هستند .

این که چرا اولین مسجد ساخته شده توسط پیامبر در خانه اش در مدینه دارای این مکان معماری با چنین معنای نمادین والایی نیست ، هنوز پرسش بدون پاسخ است . اما تغییر قبله از بیت المقدس به مکه شاید روشنگر برخی پاسخ ها باشد .

در ابتدای قرن هشتم درست در کنار خانه ی محمد در مدینه ، بنی امیه مسجدی وسیع بنا کردند . معماران ابعاد بنای اولیه را دو برابر کردند . اما تزیینات و شمایل صحن و رواق ها دست ناخورده باقی ماند . صحن و رواقی که محل قبور مطهر پیامبر و دو همراهش بود . همراه با قبله ، این تالار مقدس بود که محراب ظهور کرد. محراب که پاپادوپولا آن را بزرگترین نو آوری مسجد مدینه میدانند . اما این طاقچه ی مقدس (محراب) که در دیوار جنوبی ساختمان بنی امیه قرار گرفته است تنها در بطن معماری اسلامی امری بدیع بشمار می آید . ولی به عنوان یک نماد معماری ، این ساختار در بنای مذهبی یهودیان و کلیسای مسیحیان دیده شده است . همچنین به معنای اساسی محراب که مفهومی مرکب از ربوبیت و تقدس است نیز قبلا در این دو مذهب اشاره شده است.

از این پس تمامی مساجد متشکل از قسمت های مشابهی است یک صحن ، یک تالار مستطیلی شکل، یک قبله ، یک منبر و یک محراب ، که تماماً به سمت کعبه قرار گرفته اند . همچنین می توان به این قسمت ها مناره ای را اضافه نمود که اولین بار توسط بلال حبشی برای دعوت مومنان به نماز (اذان) استفاده شد . معماران مسلمان عرب از این پس پیشرفت چشمگیری داشته و توانستند اولین شاهکار های خود را خلق نمایند .

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

قبل از پرداختن به شاهکارهای معماری اسلامی باید دانست که ساخته‌های عرب قرن هفدهم تا چه حد ابتدایی و بدوی بوده است. مساجد نظامی که توسط فاتح و یا طلبه‌های دینی بکار برده می‌شد دارای ساختاری بسیار ابتدایی است. قبله در این مساجد معمولاً فقط بوسیله یک نیزه فرو شده در زمین نشان داده می‌شده است. بیشتر این مساجد به وسیله دیوارهای گلی یا خندق‌هایی بجای دیوار برای جلوگیری از ورود احشام حصار کشی شده است. این موارد برای اولین مسجد ساخته شده در کوفه سال ۶۳۸ نیز صحت دارد چرا که امروز نوشته‌هایی با همین مضمون از تاریخ نویسانی چون البلد حوری ۸۹۲ و الطبری ۸۳۹ تا ۹۲۳ در دست است. ستون‌های بکار برده شده در تالارها، از بقایای بناهای قدیمی چون معابد، کلیساها و ساختمان‌های غزنوی آمده است.

با وجود دید اجمالی و ابتدایی که نسبت به مساجد ساخته شده توسط سربازان عرب وجود دارد، باید اشاره کرد که گسترش بناهای اسلامی بسیار سریع و موثر بوده است: هر شهر و محله‌ای به نوبه‌ی خود دارای محلی برای ملاقات (مسجد جامع) بوده است که مومنان برای برگزاری نماز جمعه در آن محل گرد هم می‌آمدند. در این مساجد جامع، امام جمعه که در واقع رهبر سیاسی، نظامی و مذهبی جامعه محسوب می‌شود با نشستن بر روی منبر برای جامعه مسلمین به ایراد خطبه می‌پرداخته است با این حال به دید مردمان فاتح، جنبه‌های نتراشیده و صیقل نخورده‌ی این مساجد تنها منبعی برای تمسخر و استهزاء است.

در مقایسه با ساختمان‌های عظیم امپراتوری‌های قسطنطنیه و روم شکوه و جلال کلیساها بی‌زانس، این مکانهای مذهبی اسلامی برای غیرمسلمانان به نوعی مسخره به نظر می‌رسد. بنابراین Arcullrof Gaul "Bishop" که در سال ۶۷۰ م یعنی حدوداً کمتر از پنجاه سال بعد از هجرت، از بیت المقدس دیدن کرده است، در مورد اعراب این گونه نگاشته: «عربها به طور ناشیانه بر روی خرابه‌ها ساختمان‌هایی با ستون‌های عظیم بنا کرده‌اند» او در مورد اولین مسجدی سخن گفته که در مهمترین مکان دنیای اسلام، یعنی محل معراج پیامبر بنا شده است.

پایه گذاری سلسله‌ی بنی امیه

برای به هم پیوستن بهتر جمعیت فاتحین و مغلوبین و همچنین گرویدن عده‌ی بیشتری به دین اسلام، خلفای عرب می‌بایستی زبان معماری الهام گرفته شده از اشکال و تکنیکهای معماری را به کار می‌بردند که روزی مایه‌ی افتخار و مباهات جامعه‌ی مسیحیت و امپراتوری

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

روم شرقی بود اما این امر ممکن نشد تا زمانی که پایتخت دنیای اسلام از مدینه به دمشق تغییر مکان داد. این تغییر در سال ۶۶۰ توسط معاویه، پایه‌گذار سلسله اموی انجام گرفت.

این تغییر مکان از مدینه به دمشق که به منظور بنای کاخ خلیفه در یک شهر کهن انجام گرفت، اهمیت خاصی برای آینده‌ی دنیای اسلام و بخصوص معماری اسلامی داشت. انتخاب دمشق به عنوان پایتخت بدین معناست که خلفای بنی امیه از همان ابتدا، طرفدار و پایبند سنت‌های رومی و یونانی بوده‌اند. دولت مردان، دانشمندان، ریاضی دانان و افراد برجسته‌ای که به مدارس بیزانس فراخوانده شده بودند از این پس، همکاری خود را با قدرتهای اسلامی آغاز کردند. با توجه به اینکه، عربها تا به امروز اصول محکم و چشمگیری در معماری نداشتند، خلفای اموی، معمارها، ساختمان سازها، پیکر تراشها و کاشیکارهای حرفه‌ای از بیزانس را بر سر کار آوردند و این امر صرفاً بدین منظور صورت گرفت که دنیای اسلام بتواند در معماری با بناهای عظیم مسیحیت رقابت کند.

در کتاب "سفر بزرگ" نویسنده‌ی عرب، ابن بطوطه (۱۳۰۴-۱۳۷۰) اشاره میکند که خلیفه الولید پیامی اینچنین به امپراتوری بیزانس فرستاد «من خواهان بازسازی مسجد پیامبر مان هستم. آیا شما مرا در این جهت یاری میکنید؟» و امپراتور بیزانس در پاسخ نجارهایی را به سوی خلیفه روانه کرد. تعارضها و دشمنی‌های نظامی و مذهبی به هیچ وجه نتوانست در مقابل رابطه‌ی نزدیک مسیحیان و مسلمانان قرار گیرد. با این وجود دیگر نام بردن از مسجد مدینه به عنوان منبعی الهام گرفته شده از معماری بیزانس، غیر ممکن بود چرا که این مسجد در نتیجه حملات متعدد چندین بار به آتش کشیده شده و هر بار مورد بازسازی قرار گرفته بود. با این وجود گنبد سنگی بیت المقدس نقش چشمگیر تری برای نشان دادن همکاری معماران مسیحی با اولین خلیفه اموی، در زمان پیدایش این سلسله داراست.

یک ابداع مذهبی و سیاسی

بیت المقدس که اعراب آن را القدس می نامیدند، جایگاه اولین شاهکار معماری اسلامی یعنی گنبد سنگی است. مشهورترین بنا در بین اماکن مقدس این گنبد سنگی با ساختمان گنبدی شکل هشت ضلعی که سر تاسر حرم الشریف را پوشانده بود، در بر دارنده تمام مکان‌هایی است که سلیمان به یاد بود قربانی ابراهیم در معبد یهوه به عنوان استراحتگاهی برای رها و کشیشها در نظر گرفته بود.

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

بعد از تصمیم معاویه برای استقرار پایتخت در دمشق، فشارها و کشش‌ها با مدینه افزایش پیدا کرد. در سال ۶۹۳ کعبه در جریان یورش و حمله‌ای ناگهانی در آتش سوخت در نتیجه مردم خواستار مرگ ابن زبیر خلیفه وقت مکه شدند. در مواجهه با پیامدها و عواقب یاقی‌گری‌های مدینه، خلیفه عبدالملک که در سال ۶۸۵ به جانشینی یزید اول در آمد و تلاش کرد موقعیت وخیمی را که مومنان در جریان یورش‌ها بدان گرفتار شده بودند را کاهش دهد. در این زمان مومنان اجازه انجام حج و سفر زیارتی به مکه و مدینه را نداشتند، او تصمیم گرفت که سفرهای عبادی مسلمانان را از مکه به بیت المقدس هدایت کند. چرا که کنترل بیت المقدس به دلیل نزدیکی به دمشق برای خلیفه آسان‌تر بود. و با علم به این که بیت المقدس هم اکنون نیز محل زیارتگاه مسیحیان و یهودیان است، او فواید مالی بسیاری را برای خود به واسطه‌ی زائرین متصور شده بود. برای جذب مؤمنان به این سرزمین مقدس که متبرک شده‌ی ابراهیم بود، او تصمیم گرفت بنایی شکوهمند بر بالای کوه موریاه احداث کند. درست در جایگاه معبد سلیمان، جایی که مسیحیان به خطابه می‌پرداختند و جایی که محمد (ص) به معراج رفت، عبدالملک دستور بنای ساختمانی را داد که از آن پس درخشش اسلام به اوج خود رسید. او انتظار داشت که این شاهکار معماری بتواند اماکن مقدس عربستان را به فراموشی بسپارد. با این حال وجود نمادین ابراهیم در محل انتخابی ساختمان جدید همان قدر چشمگیر بود که در کنار حجرالاسود در کعبه بود.

گنبد سنگی بین سالهای ۶۸۷ و ۶۹۲ ساخته شد. طراحی این گنبد به معماری واگذار شده بود که دانش آموخته‌ی معماران بیزانس به شمار می‌آید. محوطه‌ی ساخت و ساز تحت کنترل معماران برجسته‌ی سوری بر کاشی‌کاران حرفه‌ای قسطنطنیه بود که برای تزئین این بنا فراخوانده شده بودند. این تیم خبره در قسمت مرکزی (معبد کوه) تمپل مونت ساختمانی را بنا نهادند که می‌توان آن را هم ردیف با کهن‌ترین معابد مسیحی دانست. معابری که شکل هشت گوشه‌ی آن مراکزی را مشخص میکنند که مناسب، آیین مذهبی دور تا دور آن انجام میشود.

اعجاز هندسی

گنبد سنگی یا صخره‌ای قبا مشرف بر تمامی قسمت‌های تمپل مونت است. طرح هشت ضلعی مرکزی دارای ۵۴ متر قطر و ۳۶ متر ارتفاع در سقف گنبدی شکل است. نمای خارجی هشت ضلعی که در چهار جهت اصلی قرار گرفته است دارای درهایی همراه با هشتی و رواق

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

می باشد. بزرگترین در، در قسمت جنوبی، دارای رواقی با هشت جفت ستون در ردیف‌هایی به سمت در ورودی است. گنبد مشرف بر سنگ مقدس و ستون استوانه‌ای شکل است. گنبدی که ارتفاع سر به فلک کشیده‌اش القاکننده‌ی قوسی‌نعلی‌شکل است.

در داخل مسجد دو راهرو برای انجام مناسک مذهبی تعبیه شده است. این فضاهای حلقه‌مانند رواق‌هایی متحدالمرکز می‌باشند. خارجی‌ترین حلقه هشت ضلعی که به موازات دیوارهای ساختمان است. بر روی هر یک از دیوارهای این هشت ضلعی، دو ستون در بین ستون‌های نبشی قرار دارد. بدین ترتیب هر رواق متشکل از هشت پایه و شانزده ستون (میله‌ای استوانه‌ای شکل) است.

درونی‌ترین رواق مدور است و دارای فقط ۴ پایه که در بین هر کدام سه ستون به منظور نگهداری از قوس‌ها تعبیه شده است. بنابر این در طول پایه‌ها دوازده ستون وجود دارد که شانزدهمین قوس دور سنگ مقدس را نگهداشته‌اند. تا بالای این مجموعه میله‌ای استوانه‌ای شکل قرار دارد که گنبد بر روی آن تعبیه شده است.

بسیاری از محققان مطالعات زیادی در مورد این ساختار شگفت‌ساز ساخته شده از عناصر دوار و هشت ضلعی به بررسی اشکال هندسی به کار برده شده در طرح مرکزی این اثر شگفت‌پرداخته‌اند. آنها اینگونه نوشته‌اند که قوس‌های نعلی‌شکل متحدالمرکز این گنبد به شکل یک دایره‌ای خارجی به شعاع $26/87$ یا قطر $53/74$ متر قرار گرفته‌اند. دایره‌ای که در آن دو مربع در زاویه‌ی 45 درجه نسبت به یکدیگر حک شده‌اند. نقاط متقاطع این دو مربع نشان‌دهنده‌ی یک دایره‌ی داخلی است. دایره‌ای به شعاع $20/56$ متر یا قطر $41/12$ متر، که خطوط خارجی قوس هشت ضلعی را تشکیل می‌دهد. با اتصال عمودی و افقی هشت نقطه‌ی متقاطع این دو مربع درهم تنیده شده، نقاط متقاطع جدید پدید می‌آیند ارائه‌دهنده‌ی دایره‌ی دیگری به شعاع $11/13$ و قطر $22/26$ متر هستند. دایره‌ای که خطوط مرکزی قوس درونی را مشخص می‌کند. بنابر این از دایره‌ی خارجی اصلی دو دایره‌ی دیگر به وجود می‌آیند. دایره‌هایی که ساختار کلی را توصیف می‌کنند.

استفاده از چنین ساختارهای هندسی که طرح و نقشه‌ی آن‌ها بر آمده از یک تم منفرد است، در دوران کهنی چون بیزانس نیز رایج بوده است. اکوچارد نشان داده است که طرح و نقشه‌ی دایره خارجی با همان قطر و شعاع را می‌توان در کلیسای سنت ویتالیس در راوانای ایتالیا یافت. و این در حالی است که کلیسای معراج در بیت المقدس نیز دارای هشت ضلعی

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

همانند هشت پر گنبد سنگی می باشد. و به نظر می رسد که هشت ضلعی موجود در رباط سیمون ، مقبره ی مقدس سنت سیمون استایلیت در شمال سوریه نیز از همین انواع هشت ضلعی است. این گونه مفهوم های بیزانس - رومی را به خوبی می توان در اولین بنا های اسلامی مشاهده نمود.

همه ی نویسندگان کلاسیک و مدرن ، به اتفاق هماهنگی مکانی ، تعادل و تکامل موجود در گنبد سنگی را می ستایند. طرح اولیه ی این گنبد نشان دهنده ی رموز پیچیده ی ریاضی شناسی است که فلاسفه ی یونان در مورد اعداد و اشکال ساده ی هندسی بیان کرده اند . در این ایده که اشکال ساده راهی برای تفهیم واقعیت هستند . تئوری های افلاطون و فیثاغورث به وضوح نشان داده اند که این مفهوم های ریاضی ، نماد دنیای ایده آل ، ثابت و کامل بعد از مرگ هستند. بنابراین دنیای کوچک معماری محلی برای ترجمه ی قوانین دنیای بزرگ انسانی است. بناها ما را در یافتن رموز دنیا یاری می دهند. این مفهوم گنوسی (اشراق - معرفت دینی) که توسط نیاکان ما به دنیای اسلام وارد شد، ما را به راه بی نهایت مطالعه در حوزه ی معماری فرا می خواند.

این نماد معنوی را در گنبد سنگی می توان با عبور از مربع به دایره ، رسیدن از زمین به آسمان با واسطه گری یک هشت ضلعی یافت . این نوعی شکل اساطیری است .ماندالا در بین این چرخش ابتدایی (آیین عبادت) زواران است.

در قسمت بالایی ستون استوانه ای شکلی که گنبد بر روی آن سوار است می توان با دیدن سقف طلایی اش ، به شکوه و عظمت این بنا پی برد. این گنبد از دو تیر چوبی که درهم فرورفته اند تشکیل شده است . گنبد شامل یک پوسته ی خارجی تقریباً برجسته و یک صدف درونی کروی شکل ، استفاده از یک گنبد چوبی با وجود یک گنبد سنگی بر آمده از سنت های معماران سوری است . بنابراین یک میله ی چوبی نیز می بایستی در (کلات یا رباط سیمون) و کلیسای بثری نیز وجود داشته باشد . و این راه حلی است برای خلق یک بنای سبک که مشاهده میشود.

نتیجه گیری: با این که هنر اسلامی در ابتدای کار خود ، تأثیراتی از بیزانس و فارس را در معماری نشان داد ولی با این حال توانست ساختار اصلی معماری خود را در مساجد مسقف ستون بندی شده ، به دست آورد . مقیاس عظیم سازه های فرمانروایان مسلمان که به صورت شهرهایی دیوارکشی شده به نظر می رسند ، طرح نمادین چهارباغ های فارسی را در بطنی عربی به تصویر می کشند.

اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری

The first annual conference of Architecture, Urban planning & Urban management

مراجع

- ۱- هفت قرن فرازو نشیب تمدن اسلامی در اسپانیا. ایگنوسیا اولانوئه. نشر ۱۳۶۵
- ۲- معماری اسلامی در قاهره دوره دوریس برن. ابوسیف. ترجمه اردشیر اشراقی. ۱۳۹۱
- ۳- معماری اسلامی رابرت هلین براند. ترجمه ی ایرج اعتصام. ۱۳۷۷
- ۴- معماری اسلامی رابرت هلین براند. ترجمه باقر آیت الله زاده ی شیرازی. ۱۳۸۰
- ۵- سبک شناسی معماری اسلامی. تألیف دکتر محمد پیرنیا. ۱۳۷۸
- ۶- ترجمه قسمتی از کتاب معماری جهان اسلام از بغداد تا قرطبه از قرن ۷ تا ۱۳ م.

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

PROPOSAL
پروپوزال

پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

دکتره تهرانی

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

روش تحقیق و مقاله نویسی علوم انسانی

دکتره تهرانی

کارگاه آنلاین
روش تحقیق و مقاله نویسی علوم انسانی

ISI
Scopus

آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

دکتره تهرانی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو